

СУДОВИЙ ЗБІР – СУЧАСНА ПРОБЛЕМАТИКА

У запропонованих тезах досліджено сучасну співпрацю Конституційного Суду України та законодавця щодо удосконалення правових механізмів, що регулюють питання судового збору. Окреслено проблемні випадки щодо оплати судового збору при поданні касаційної скарги в цивільних справах. Охарактеризовано майбутні законодавчі зміни в цьому аспекті. Розглянуто проблему оплати судового збору за подання апеляційної та касаційної скарг, що стосуються оскарження ухвали, яка постановлена за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, або приватного виконавця під час виконання судового рішення.

Крім того, наголошено на питаннях, що залишаються невирішеними, запропоновано власні розробки з цього приводу.

Ключові слова: закон, судовий збір, ставка судового збору, Конституційний Суд України, апеляційна скарга, касаційна скарга.

Право на судовий захист гарантовано ст. 55 Конституції України. Всі складники цього права, зокрема ті, що забезпечують доступ до суду та визначають обсяг і зміст процесуальних прав учасників процесуальних відносин, мають бути практичними та ефективними, а не теоретичними й ілюзорними [1].

Для того щоб звернутись за захистом порушених прав, свобод або інтересів необхідно сплатити судовий збір.

Судовий збір - збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень, передбачених Законом України «Про судовий збір». Судовий збір включається до складу судових витрат. Судовий збір справляється у відповідному розмірі від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду, - у відсотковому співвідношенні до ціни позову та у фіксованому розмірі. [2].

Питання судового збору ніколи не втрачає своєї актуальності. Ставки, порядок оплати, об'єкти справляння судового збору, пільгові категорії, механізм звільнення від сплати – усі ці аспекти висвітлює Закон України «Про судовий збір» (далі - ЗУ). Закон досить лаконічний та упорядкований. Однак, все ж викликає труднощі при застосуванні та розумінні.

Нами вже висвітлювались проблеми тематики судового збору.

У 2021 році розкрито ряд питань, що і досі залишилися поза увагою законодавця. Було детально проаналізовано питання щодо ставки судового збору за подання заяви про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень – відповідачем, на виконання рішення суду (ст. 383 КАСУ). Визначено, що КАСУ передбачає як обов'язковий документ до такої заяви – докази сплати судового збору, в той час як ЗУ не містить ні ставки, ні об'єкту сплати судового збору - заяви про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень – відповідачем, на виконання рішення суду. Проаналізовано судову практику з цього приводу. Запропоновано виключити документ про сплату судового збору з переліку обов'язкових вимог до такої заяви. По-друге, це необхідність оплати судового збору при поданні заяви про зміну чи встановлення способу, порядку і строку виконання судового рішення (ст. 378 КАСУ) лише в адміністративному судочинстві. Було запропоновано єдиний підхід до заяв, що подаються на стадії виконання судового рішення – без додаткової сплати судового збору. [3].

Цього року (січень 2025) Конституційний Суд України визнав неконституційними положення ЗУ щодо встановлення ставки судового збору за подання касаційної скарги в цивільній справі в розмірі 200% від первинного судового збору. Конституційний Суд України констатував, що згідно з матеріалами справи до фізичної особи у цивільній справі були заявлені майнові вимоги про стягнення боргу в розмірі 60000 грн. Судовий збір за подання позовної заяви у цій цивільній справі за приписами ЗУ становив 6430,98 грн., за подання апеляційної скарги - 9646,47 грн. (150% від первинного судового збору), касаційної скарги - 12861,96 грн. (200% від первинного судового збору), що загалом становило 28939,41 гривень. Отже, за подання касаційної скарги фізична особа (заявник конституційної скарги) мала сплатити 12861,96 гривень, що становило 14,2 відсотка його річного доходу за попередній рік або 45 відсотків сукупного розміру прожиткового мінімуму за весь 2022 рік.

Конституційний Суд України детально розібрався із правом доступу до суду та однією з його складових – судовим збором. Конституційний Суд України зазначив, що визначення розміру ставки судового збору за подання касаційної скарги в цивільній справі 200% не є гнучким та пов'язує можливість доступу до Верховного Суду як суду касаційної інстанції не з питанням суті цивільного спору, іншими питаннями права, зокрема потребою усунення порушень норм матеріального та (або) процесуального права, виправлення судових помилок і недоліків у рішеннях судів першої та (або) другої інстанцій, а лише з фінансовим питанням. Заявник мав сплатити судовий збір, що становив велику частину його річного доходу та значну частку розміру прожиткового мінімуму, визначеного законом, що унеможливило для нього реалізацію в його цивільній справі права, гарантованого ч. 1 ст. 55 (права і свободи людини і громадянина захищаються судом), п. 8 ч. 2 ст. 129 (забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення) Конституції України.

Конституційний Суд України розглянув також положення ЗУ щодо можливості відстрочення, розстрочення, зменшення або звільнення від сплати від нього за обставинами, що визначені ст. 8 ЗУ за наявності однієї з таких умов – 1) розмір судового збору перевищує 5 відсотків розміру річного доходу позивача - фізичної особи за попередній календарний рік; або 2) позивачами є: а) військовослужбовці; б) батьки, які мають дитину віком до 14 років або дитину з інвалідністю, якщо інший з батьків ухилився від сплати аліментів; в) одинокі матері (батьки), які мають дитину віком до 14 років або дитину з інвалідністю; г) члени малозабезпеченої чи багатодітної сім'ї; г) особа, яка діє в інтересах малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена; або 3) предметом позову є захист соціальних, трудових, сімейних, житлових прав, відшкодування шкоди здоров'ю. Ці положення визнано конституційними, оскільки суд має власне та незалежне від законодавця дискреційне повноваження щодо відстрочення, розстрочення, зменшення або звільнення від сплати судового збору на певний строк стороною з огляду на її майновий стан. Це повноваження може бути реалізоване лише з урахуванням конкретних обставин цивільної справи, передусім майнового становища сторони. [4].

Отже, 20 січня 2025 року Конституційний Суд України визнав неконституційною ставку в розмірі 200% від первинного судового збору за подання касаційної скарги в цивільній справі та вказав, що це положення втрачає чинності через 6 місяців з дня ухвалення цього рішення Конституційним Судом України.

На виконання охарактеризованого рішення Верховна Рада України 14 травня 2025 року прийняла за основу законопроект 13192 щодо вдосконалення порядку розподілу судових витрат та судового збору. Законопроектом пропонуються зміни до Кодексу адміністративного судочинства, Господарського і Цивільного процесуальних кодексів, а також ЗУ. Зокрема, встановлення ставки судового збору за подання апеляційної і касаційної скарги в цивільній справі – 150% та 200% відповідно від первинного судового збору, однак із наступними зауваженнями. Юридичні особи так і будуть сплачувати 150% та 200% відповідно без встановлення максимального розміру. А фізичні особи також сплачуватимуть 150% та 200% відповідно, але за апеляцію не більше 7 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб за позовними заявами майнового характеру, а у справах, де предметом позову є захист соціальних, трудових, сімейних, житлових прав (окрім права власності на майно), відшкодування шкоди здоров'ю (окрім моральної шкоди) не більше 3 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Такі ж застереження і щодо касаційної скарги, але з розмірами 10 та 5 відповідно.

Тобто, коли ці положення наберуть чинності, в цивільній справі за апеляцію фізична особа повинна буде сплачувати максимального 21 196 грн. або 9084 грн., а за касаційну скаргу – 30 280 грн. або 15 140 грн. Розрахунок судового збору проведено у травні 2025 року із застосуванням прожиткового мінімуму для працездатних осіб у розмірі 3028 грн.

Якщо після прийняття Конституційним Судом України рішення від 20.01.2025 р. ми лише чекаємо набрання чинності законом та відповідних змін, далі піде мова про вже повністю виконане рішення Конституційного Суду України від 13.05.2024 р. № 6-р(П)/2024.

Фізична особа поставила про Конституційним Судом України питання щодо конституційності положень ЗУ, які стосуються подання апеляційної та касаційної скарги на ухвали суду в цивільній справі.

Конституційний Суд України встановив, що із приписів ЗУ випливає, що за подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду за наслідками розгляду скарги, поданої відповідно до ст. 447 ЦПК України, судовий збір справляють, тоді як за подання самої скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця судовий збір не сплачують.

Ураховуючи, що за подання до суду першої інстанції скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця не встановлено справляння судового збору, Конституційний Суд України зазначає, що обов'язок сплати судового збору за подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду першої інстанції, визначений приписом ст. 4 ЗУ, не можна вважати зрозумілим і справедливим елементом механізму контролю за виконанням судового рішення як невіддільного складника права на доступ до суду.

Законодавець, визначаючи справляння судового збору, має чинити за принципом справедливості, не допускаючи, щоб остаточне, обов'язкове до виконання судове рішення залишалося невиконаним.

У даному випадку фізична особа сплатила судовий збір у розмірі 3219,88 грн; загалом на його користь згідно із судовим рішенням має бути стягнуто 332836,28 грн; судове рішення набрало законної сили 22

травня 2013 року, проте його не виконували понад 10 років. Тобто має місце тривалий безперервний стан, за якого особа не може поновити свої права, що свідчить про порушення її правомірних сподівань щодо виконання остаточного судового рішення, ухваленого на його користь.

Ураховуючи, що згідно з приписами ЗУ розгляд апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду за наслідками розгляду скарги, поданої відповідно до ст. 447 ЦПК України, пов'язаний із потребою сплати особою судового збору, Конституційний Суд України констатує, що має місце необґрунтоване втручання в право стягувача на доступ до суду, оскільки особі, яка сплатила судовий збір за подання до суду позовної заяви й отримала доступ до суду та домоглася ухвалення на її користь обов'язкового судового рішення, доводиться додатково (повторно) сплатити судовий збір за здійснення судового контролю за виконанням судового рішення. Наведене свідчить про те, що держава не створила належних юридичних механізмів реалізації права на доступ до суду, а також про брак реального судового контролю на стадії виконання судового рішення, оскільки має місце ускладнення практичної реалізації особою (стягувачем у виконавчому провадженні) її права на доступ до суду, що є порушенням конституційних засад судочинства та принципів цивільного процесуального права.

З огляду на наведене, ураховуючи те, що особа, оскаржуючи ухвалу суду першої інстанції, намагається насамперед усунути наслідки порушення її прав, спричинені невиконанням судового рішення, Конституційний Суд України зазначив, що законодавець не діяв відповідно до принципів справедливості, розумності, пропорційності, забезпечення балансу між інтересами держави в стягненні судового збору та інтересами особи щодо доступу до суду та виконання судового рішення, а також не забезпечив доконечної мети чинення правосуддя - захисту прав і свобод [5].

31 жовтня 2024 р. прийнято Закон України № 4056-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судовий збір» у зв'язку з Рішенням Конституційного Суду України від 13 травня 2024 року [№ 6-р\(II\)/2024](#) щодо забезпечення принципу обов'язковості судового рішення». Нині в ЗУ чітко визначено, що судовий збір не справляється за подання апеляційної та касаційної скарг на ухвалу суду, постановлену за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, або приватного виконавця під час виконання судового рішення (п. 19 ч. 2 ст. 3) [2].

Також в січні 2025 року змінено порядок повернення судового збору громадянам, що значно полегшило його, спростило цей механізм до мінімальних дій.

Менше ніж за рік Конституційний Суд України двічі визнав неконституційними деякі положення ЗУ. Це свідчить про свідомий підхід громадян, які не зважаючи на складну ситуацію в країні, все ж таки подають конституційні скарги та відновлюють конституційність положень ЗУ для правозастосування іншими особами.

Це також свідчить про те, що питання судового збору залишається актуальним весь час поки його потрібно сплачувати, поки воно є необхідною умовою для звернення до суду.

У постійній динаміці питання щодо ставок судового збору, пошук справедливого балансу між публічним інтересом - отримання судового збору для фінансування здійснення правосуддя - та приватним - сплата домірного розміру судового збору.

Не згасає інтерес і до об'єктів справляння судового збору – за що його сплачувати? за які заяви, скарги, клопотання, подання потрібно законодавче звільнення від сплати?

Правники, свідомі громадяни, законодавець разом удосконалюють законодавство, що регулює питання платників, об'єктів справляння, розміри ставок, пільги щодо сплати, порядок оплати, повернення, відстрочення, розстрочення, зменшення або звільнення від оплати.

References

1. Rishennia Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinymy skarhamy Doroshko Olhy Yevhenivny, Yevstifeieva Mykyty Ihorovycha, Kushaby Ivana Petrovycha, Yakimenka Volodymyra Petrovycha shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) punktiv 1, 5 chastyny shostoi statti 19, punktu 2 chastyny tretoi statti 389 Tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy (shchodo harantuvannia prava na sudovyi zakhyst u maloznachnykh sporakh): Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 22.11.2023r. № 10-r(II)/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-23#n121> (data zvernennia: 19.05.2025).
2. Pro sudovyi zbir : Zakon Ukrainy vid 08.07.2011 r. № 3674-VI: stanom na 20.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#n7> (data zvernennia: 19.05.2025).
3. Kobak M., Kazarian E. Praktychni aspekty shchodo sudovoho zboru pry vyrishenni administratyvnymy sudamy zaiav, poviazanykh iz vykonanniam sudovykh rishen. Law. State. Technology. 2021. № 4. S. 50-55. URL: <http://journals.politehnica.dp.ua/index.php/lst/article/view/53>
DOI: <https://doi.org/10.32782/LST/2021-4-9>.
2. Rishennia Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinoiu skarhoiu Kontorskoho Petra Fedorovycha shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) pidpunktu 7 punktu 1 chastyny druhoi statti 4, chastyny pershoi statti 8 Zakonu Ukrainy „Pro sudovyi zbir“ (shchodo dostupu do sudu kasatsiinoi instantsii u tsyvilnomu sudochynstvi): Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 20.01.2025r. № 2-r(II)/2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-25#n128> (data zvernennia: 19.05.2025).

3. Rishennia Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinoiu skarhoiu Lopushanskoho Volodymyra Mykhailovycha shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) chastyny druhoi statti 3, pidpunktu 9 punktu 1 chastyny druhoi statti 4 Zakonu Ukrainy „Pro sudovyi zbir“ (sprava pro oboviazkovist sudovoho rishennia): Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 13.05.2024r. № 6-р(II)/2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-24#Text> (data zvernennia: 19.05.2025).

DOI 10.34132/mspc2025.01.11.13

Maryna Kobak

COURT FEE – CURRENT ISSUES

The presented theses explore the current cooperation between the Constitutional Court of Ukraine and the legislator in improving the legal mechanisms regulating court fee matters. Problematic cases related to the payment of court fees when filing cassation appeals in civil cases are outlined. Upcoming legislative changes in this area are described. The issue of court fee payment for filing appeals and cassation complaints regarding the challenge of rulings issued as a result of complaints against decisions, actions, or inaction of state bailiffs or other officials of the State Enforcement Service, or private bailiffs during the enforcement of court decisions, is examined.

In addition, unresolved issues are highlighted, and the author's own proposals on the matter are presented.

Key words: law, court fee, court fee rate, Constitutional Court of Ukraine, appeal, cassation appeal.

Відомості про автора / Information about the Author

Марина Кобак, канд. юрид. наук, старший викладач кафедри конституційного та адміністративного права і процесу Чорноморського національного університету імені Петра Могили, начальник відділу забезпечення судового процесу та аналітично-статистичної роботи Миколаївського окружного адміністративного суду, м. Миколаїв, Україна. E-mail: kbakmarina@gmail.com, orcid:0000-0003-0958-1334.

Marina Kobak, PhD in Law, Senior Lecturer at the Department of Constitutional and Administrative Law and Procedure of the Petro Mohyla Black Sea National University, Head of the Department for Court Proceedings Support and Analytical-Statistical Work of the Mykolaiv District Administrative Court, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: kbakmarina@gmail.com, orcid:0000-0003-0958-1334.

© М. Кобак
22.05.2025.

Стаття отримана редакцією